

ERVIN HEXNER (OBHAJCA KARTELOV A ZABUDNUTÝ EKONÓM)¹

ROMAN HOLEC

HOLEC, Roman. Ervin Hexner (Defender of Cartels and Forgotten Economist). *Historický časopis*, 2021, 69, 3, pp. 521–544, Bratislava.

Ervin Hexner (1893–1968), a native of Liptov, senior lecturer at Comenius University in Bratislava, lawyer and economist, occupies the centre of attention in this text. He applied himself not only in the academic world as an expert on cartels, but also in financial and economic practice, both in Czechoslovakia and at universities in the USA after he emigrated in 1939. He also actively participated in the Bretton Woods Conference, where he still represented Czechoslovakia, and he held important positions in the International Monetary Fund. His extensive publishing activities reacted to economic processes in Slovakia, Czechoslovakia, Europe and the world. He undoubtedly was and still is the most translated and studied economist from Slovakia.

Keywords: Ervín Hexner. Czechoslovak Economy. Slovak Economic Interests. Cartels. Bretton Woods. International Monetary Fund.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2021.69.3.6>

Ekonomika krajiny je obyčajne úzko spätá s vývojom ekonomickej teórie. Tá spoluvytvára vývojové predpoklady a rámcové podmienky, nastavuje legislatívu i správanie sa štátu, súčasne reaguje na všetky globálne i regionálne poruchy ekonomického cyklu. Skutočnosť, že malá slovenská ekonomická teória i prax sa vie prostredníctvom Ervína Hexnera pochváliť osobnosťou medzinárodného formátu, je dôsledkom hlavne toho, že väčšinu svojho produktívneho života strávil v USA a presadil sa v podmienkach najväčšej svetovej ekonomiky a v tvorivom prostredí najvýznamnejších ekonomických škôl. Súčasne svojím globálnym (nadmárodným i nadštátnym) prístupom ku konkrétnym ekonomickým problémom a procesom mal predpoklady už počas svojho „československého“ obdobia prekročiť úzke hranice národného horizontu a štátnej ekonomiky a uvažovať minimálne v stredoeurópskom rámci. Skutočnosť, že na Slovensku zostáva jeho meno okrem úzkej skupiny odborníkov prakticky neznáme, je svedectvom skôr

1 Tento text vznikol ako publikačný výstup v rámci projektu APVV-20-0526 *Political socialization in the territory of Slovakia during the years 1848 – 1993 / Politická socializácia na území Slovenska v rokoch 1848 – 1993* riešeného na Historickom ústave SAV a projektu VEGA 1/0139/21 *Slovenský intelektuál na križovatke tradície a moderny* riešeného na Filozofickej fakulte UK.

našej mentálnej malosti a našich mentálnych hraníc. Ekonómovia ako Imrich Karvaš, Peter Zaťko a ďalší riešili predovšetkým slovenské problémy a vnímali ich skôr zdola, zatiaľ čo Hexner k nim pristupoval globálne a vnímal ich pohľadom zhora.

Ervin Pavol Hexner (1893 – 1968) pochádzal z rozvetvenej židovskej podnikateľskej rodiny v Liptovskom Mikuláši.² Starý otec Jakob (1820 – 1914) sa sem presťahoval z Námestova. Kúpil si dom a prestaval ho na hotel. Najstarší syn Július (1852 – 1939) pôsobil v Mikuláši ako advokát a ako vážený občan a člen obecného zastupiteľstva bol členom viacerých bankových a podnikových správnych rád. Od roku 1884 bol ženatý s Irenou Teltschovou (1866 – 1945) a mali päťoro detí. Tri z nich zomreli počas druhej svetovej vojny.

Z bohato rozvetvenej rodiny sa uplatnili predovšetkým dvaja synovia Júliusa a Ireny Hexnerovcov. Syn Vojtech (1885 – 1940) vyštudoval chémiu, vedecky sa presadil v Nemecku, ale žil v Kluži a robil výskumy v oblasti éterických olejov. Syn Ervin študoval na gymnáziu vo Fiume (Rijeka) a na Vyššej obchodnej škole v sedmohradskom Arade, kde skladal aj maturitné skúšky. Právo študoval na Právnickej akadémii v Prešove, na univerzitách v sedmohradskom Kluži a v Budapešti, po roku 1918 v Bratislave. V Kluži získal v roku 1918 titul doktora politických vied a na novozaloženej Alžbetínskej univerzite v Bratislave sa stal roku 1919 doktorom práv. V období 1910 – 1919 s prestávkami na štúdium a vojenskú službu počas vojny pracoval Hexner v Banca Mobiliare vo Fiume (Rijeka). Roky štúdií, keď bol vzdialený neraz stovky kilometrov od rodného Liptova a keď vystriedal viacero od seba navzájom vzdialených škôl, ho pripravili mentálne i jazykovo na neskorší exil, dve desaťročia po opustení školských priestorov.

Počas prvej svetovej vojny prešiel Hexner vojenskou službou na frontoch i v tyle od čatára až po nadporučika. Bol viackrát zranený a viackrát dostal vojenské vyznamenania. Na sklonku vojny ho prevelili k leteckej jednotke, kde sa zúčastnil viacerých prieskumných letov. Išlo o mimoriadne zriedkavé vojenské zaradenie, ktoré umožnila skutočnosť, že Hexner sa údajne dal roku 1911 potajomky pokrstiť v evanjelickom kostole. Najnovšie publikácie o letectve a letcoch z Uhorska počas prvej svetovej vojny však Hexnerovo meno neuvádzajú, čo ale vôbec nemusí znamenať, že by pri letectve na konci vojny neslúžil. Jeho oficiálne zaradenie mohlo však byť iné.

Židovský pôvod, hoci nebol praktizujúcim židom, Hexnera celoživotne poznamenal. Nielen tým, že jeho rodina sa stala obeťou holokaustu, ale i tým, že pôvod mu vštepil istú mieru kozmopolitizmu. Vďaka tomu sa ľahšie prispôso-

2 K rodine a vojenčine VÍTEK, Peter – ROVENSKÝ, Jozef. *Ervin Hexner, 1893 – 1968*. Liptovský Mikuláš: J. Rovenský, 2010. ISBN 978-80-970571-1-4.

boval rôznym prostrediam. Jeho mobilitu dokazovali veľmi pestré roky štúdií. A skutočnosť, že sa nakoniec vzdal židovskej viery, mu umožnila i ojedinelú vojenskú „kariéru“.

Z vojenských dokladov vieme, že okrem maďarčiny, nemčiny a slovenčiny ovládal aj taliančinu, ktorú si osvojil počas vojenskej služby. Neskôr sa naučil aj po francúzsky a anglicky. V USA si po druhej svetovej vojne vykazoval všetky spomínané jazyky (slovom i písmom) okrem taliančiny, pričom po francúzsky len hovoril.³

Zrejme niekedy v roku 1919 sa usadil v Bratislave, v podmienkach novej Československej republiky. V roku 1922 sa Ervin Hexner oženil s Gertrúdou Sternovou (1901 – 1967). Z tohto zväzku sa narodili dvaja synovia Peter (narodený 1926 vo Viedni) a Ján Tomáš (narodený 1932 v Bratislave). V Bratislave rodina bývala na Podtatranského ulici č. 5. Od roku 1937 už pre mnohé pracovné povinnosti v hlavnom meste štátu vykazoval pražskú adresu vo vile na Bubenečskej 22 a do Bratislavy sa dostával stále zriedkavejšie.

V podmienkach novovzniknutého Československa začal najprv ako súkromný úradník v rôznych záujmových profesných spoločenstvách. Od januára roku 1920 do júna 1936 bol postupne hlavným tajomníkom a výkonným viceprezidentom Ústredného združenia slovenského priemyslu. Popri tom v období od júla 1922 do júla 1928 vykonával v Bratislave súkromnú advokátsku prax. V nasledujúcich rokoch mu funkcií pribúdalo aj v ďalších grémiách. Čoraz viac zastupoval republiku ako správny znalec na konferenciách Medzinárodnej organizácie práce (ILO) pri Spoločnosti národov a zúčastňoval sa aj celého radu iných medzinárodných podujatí. Na tomto mieste si treba uvedomiť, že Hexner nemal ekonomické vzdelanie, školením bol právnik a pohyboval sa v oblasti práva. Prax ho však stále viac posúvala do oblastí hospodárskeho práva a v tejto sfére sa celoživotne a najvýraznejšie presadil.

Publikačne bol mimoriadne plodným a všestranným autorom, len prehľad jeho textov, názorov a tém by dokázal naplniť jednu vedeckú konferenciu. Všeobecný rozhľad, široký záber v záujmoch, intelektuálna hĺbavosť a celoživotné kultúrne potreby neurobili z Hexnera kabinetného vedca ani obmedzeného praktika, ale všestrannú intelektuálnu osobnosť.

V jednej z prvých svojich publikácií z roku 1920 pod názvom Blut und Brot zaujal Hexner stanovisko k sociálnej otázke, ku ktorej mal vždy blízko. Nepovažoval ju za riešiteľnú v pravom zmysle slova, ale všetkých idealistov a filantropov, ktorí sa dostávali cez hranice sociálnej reality, bolo treba podľa neho podporovať. Išlo o zaujímavý zoznam. Napríklad o Rakúšana Josefa Poppe-

3 Tamže, s. 6 a Pennsylvania State University Archives, E. Hexner papers, Box 1, Hexner Ervin Paul, 2732 Woodley Place, Washington 8, D. C..

ra-Lynkeusa a jeho „všeobecnú výživovú povinnosť“ ako riešenie sociálnej otázky alebo o Lotyša Carla Balloda. Ten v roku 1898 po prvý raz vydal svoje dielo *Der Zukunftsstaat. Wirtschaftliches Ideal und Volkswirtschaftliche Wirklichkeit*. Obhajoval tu myšlienku hospodárskeho systému založenom na všeobecnej pracovnej povinnosti, ktorá mala zabezpečovať najnevyhnutnejšie základné potreby štátu. Po 5 – 6 rokoch výkonu takejto povinnosti mal každý dostať penziu vo výške dostatočnej k životu. Štát mal disponovať aj kolóniami, pre obyvateľstvo ktorých mala tiež platiť pracovná povinnosť, menej však už penzia. Sociálni demokrati tento projekt považovali za utopický a koloniálny. Výrobu luxusných výrobkov mala zabezpečovať súkromná sféra.

Hexner reagoval na socializačný pokus mikulášskeho fabrikanta Jána Pálku. Pod pojmom „socializácie podniku“ rozlišoval tri možnosti: zospoločenšenie hospodárskeho života, demokratizáciu podniku a účasť pracujúcich na čistom zisku podniku. Zospoločenšenie dával do súvislosti s mentálnou/psychickou výbavou robotníka a nepovažoval to za riešenie robotníckej otázky. Zastával názor, že socializácia v zmysle zospoločenšenia podnikov nebola možné. Inak to vyzeralo s demokratizáciou, teda so zvýšením podielu robotníkov na správe podniku, ktorú Hexner považoval za produktívnu a v praxi viackrát úspešne vyskúšanú. Zabezpečiť podiel robotníkov na čistom zisku už také jednoduché nebolo, napríklad už i preto, že robotník sa odmietal podieľať na prípadných stratách podniku. Tu sa Hexner odvolával na príklady niekoľkých československých ťažiarstiev, ktoré sa o niečo podobné v tomto období pokúšali.

Hexner v diele rozvádzal témy ako „psychológia más“, „duševný život robotníka“ a pod. Záverom publikácie bolo, že spoločnosť sa musí starať, aby urobila zadosť všetkým hľadiskám zachovania ľudského života, ktoré sa javia ako nespochybniteľný kategorický imperatív. Išlo o prikázanie empirického oportunizmu, účelnosti a spravodlivosti, v prakticko-sociologickom zmysle úzko previazaných pojmov.

Zastavil som sa podrobnejšie pri tomto diele, aby bolo vidieť cestu, ktorú musel Hexner vykonať, aby sa zo skromných podmienok a obmedzených ideových východiskových zdrojov dostal postupne na najvyššiu úroveň medzinárodného diskurzu a dočkal sa zaslúženého uznania.

Do vedomia širšej, a to i medzinárodnej verejnosti, sa Hexner dostal predovšetkým svojimi prácami o karteloch. Obdobie po roku 1873, teda po zrušení cechov v habsburskej monarchii a po prvej hospodárskej kríze z nadvýroby, nazval érou moderných kartelov.⁴ V USA a vo Veľkej Británii boli kartely vnímané veľmi negatívne, čo súviselo s prevládajúcou dominanciou neoklasickej ekonómie

4 HEXNER, Ervín. *Československé kartely*. Praha: Česká společnost národohospodářská, 1933, s. 3.

postavenej na individualizme. V strednej Európe bola situácia opačná a popularita kartelov súvisela s nemeckou historickou školou dominantnou v rámci ekonomickej teórie. Táto škola programovo odmietala individualizmus (egoizmus) a rovnako neoklasickú teóriu dokonalej konkurencie a tzv. výrobnú anarchiu.⁵ V protiklade k tomu sa hľadala optimálna trhová štruktúra a regulovaný kartel bol jej najdokonalejším prejavom. Bol formou spolupráce, nie sobeckej konkurencie. Vnímal sa ako kompromis medzi neobmedzeným trhom a monopolom. Počet subjektov (kartelov) na trhu by nemal byť príliš vysoký a základným predpokladom ku kartelizácii boli tzv. úspory z rozsahu, teda výhody prameniace z prevádzky či výroby vo veľkom.⁶

Pravdou však bolo, že snaha o reguláciu najmä medzinárodných kartelov stroskotávala a táto otázka zostávala stále otvorená. Prvá svetová vojna prerušila diskusie a rozbila vtedajšie hospodárske kartelizované štruktúry. Po vojne sa začali kartely formovať nanovo, pričom prioritu mala regulácia národných kartelov.

Kartely sa stali v dvadsiatych rokoch 20. storočia prejavom ekonomického nacionalizmu, a v jeho rámci protekcionizmu. Najmä pri medzinárodných karteloch sa objavil protekcionizmus a pokusy o ich reguláciu. Svoju úlohu tu zohrávala politika a ideologicky motivované kroky jednotlivých štátov (napr. odpor proti rakúsko-nemeckej colnej únii). Súčasne sa kartely považovali za jedno z riešení povojnového nacionalizmu, založenom na harmonickej spolupráci, a neskôr rovnako za jedno z východísk z veľkej hospodárskej krízy. Skúsenosti z Medzinárodného oceliarskeho kartelu však boli diametrálne odlišné a svedčili skôr o štátnom egoizme ako o harmonickej medzinárodnej spolupráci.

Úlohu štátu a jeho regulatívnu funkciu netreba preto pri vzniku kartelov a ich aktivitách podceňovať. Kartelizácia zaznamenala najväčšie výsledky v Nemecku, kde sa týkala v dvadsiatych rokoch až 70 % ekonomiky. Najväčšie predpoklady mala v ťažobnom, železiarskom a strojárskom priemysle, v cukrovarníctve či doprave. Vzťah štátu a kartelov bol jednou z ústredných tém aj v prácach Ervina Hexnera, ktorý si ako právnik všimol najmä legislatívne rámce procesu kartelizácie.

Vo funkcii generálneho tajomníka Ústredného združenia slovenského priemyslu Ervin Hexner pravidelne analyzoval stav hospodárstva na Slovensku, a to aj v jeho najširších sociálnych súvislostiach. Odmietal pesimistický pohľad na Slovensko ako chudobnú krajinu, rovnako eufóriu z tvrdení, že ide o krajinu

5 Menšinová rakúska ekonomická škola dôsledne stavala na individualizme a subjektivizme.

6 K tomu NIKODYM, Lukáš. Problém nacionalismu a vznik mezinárodních kartelů: Důsledek nebo řešení? In CHALUPECKÝ, Petr a kol. *Mezinárodní hospodářské vztahy států střední Evropy v první polovině 20. století*. Praha: Pankrác, s. d., s. 46 – 49. ISBN 978-80-86781-25-9.

neobmedzeného prírodného bohatstva. Ústredné združenie vzniklo pôvodne ako súčasť Ústredného zväzu československých priemyselníkov, od roku 1926 sa osamostatnilo a vyvíjalo ako organizácia presadzujúca záujmy slovenského priemyslu, koordinujúca a podporujúca jeho prirodzený vývoj. O stave priemyslu na Slovensku vydávalo združenie pravidelnú ročnú správu. Hexner publikoval aj na stránkach mesačníka *Hospodárske rozhlady*, ktorý začal roku 1926 vychádzať ako časopis Obchodnej a priemyselnej komory v Bratislave. Pravidelne prednášal v rámci Českej spoločnosti národohospodárskej a potom texty publikoval v podobe samostatných brožúr.

Koordináčna, organizačná a bilančná práca v združení zamestnávala Hexnera na celý úväzok, pritom stihol pôsobiť striedavo v metropole Slovenska v Bratislave i v hlavnom meste štátu v Prahe. V oboch centrách bol predstaviteľom stavovských priemyselných organizácií, v Bratislave mal navyše advokátsku prax a prednášal aj na univerzite.

Pri jeho pôsobení na Právnickej fakulte Univerzity Komenského sa treba prištvátiť, lebo práve v Bratislave sa začala jeho pestrá univerzitná kariéra. Už na začiatku školského roku 1929/30 bol Hexner členom komisie pre štátne skúšky z vedy o štáte a v jej rámci pre odbor ústavného práva.

Začiatkom januára 1931 sa rozhodlo o začatí Hexnerovho habilitačného konania, pričom sa profesorský zbor rovnako jednomyselne zhodol, aby predloženou prácou boli *Základy práva kartelového*. Za referenta bol určený profesor správnej vedy a československého správneho práva Karel Laštovka a za koreferenta profesor obchodného a zmenkového práva Karel Kizlink.

Dňa 23. januára 1931 sa na schôdzi profesorského zboru Právnickej fakulty UK konalo habilitačné kolokvium dr. Ervína Hexnera. Otázky kládli profesori Karel Laštovka, Karel Kizlink, František Rouček, Richard Horna a Cyril Čechrák. Po skončení kolokvia sa v Hexnerovej neprítomnosti komisia zhodla na jeho úspešnom priebehu a odporučila, aby Hexner pristúpil k prednáške a skúške. Bola stanovená na 30. januára 1931. Témou skúšobnej prednášky sa stanovila *Poslušnosť verejného zamestnanca a jej hranice*.

Prednáška nakoniec podľa zápisnice odznela 31. januára a bola komisiou jednoznačne prijatá. Keďže proti Hexnerovej osobe nestáli žiadne námietky, habilitačný spis bol uznaný a kolokvium sa úspešne vydarilo. Hexnerovi bol tak profesorským zborom na návrh habilitačnej komisie pod vedením prof. Laštovku udelená docentúra z československého správneho práva a zo správnej vedy.⁷

Na tomto mieste prerušíme tok nášho rozprávania a poskočíme do roku 1936, keď profesor správneho práva Karel Laštovka (1876 – 1941) slávil šesťdesiatku.

7 Archív Univerzity Komenského Bratislava (ďalej AUK), fond Právnická fakulta UK, Protokoly profesorského zboru PRAF UK 1927 – 1932, zápis o schôdzi zo 6., 23. a 31. januára 1931.

Ervin Hexner mu zostavil veľký zborník, kde nájdeme takmer všetkých protagonistov jeho habilitácie. K tomu Emila Háchu, Cyrila Horáčka, Imricha Karvaša, Hansa Kelsena, Františka Weyra a mnohých ďalších ekonómov a právnikov.

Ministerstvo školstva a národnej osvety potvrdilo už 20. februára 1931 rozhodnutie profesorského zboru právnickej fakulty o Hexnerovej habilitácii z 30. januára (!!!) toho istého roku. Dňa 7. marca poslal dekan fakulty Hexnerovi vyrozsudenie spolu so žiadosťou o tému prednášok a rozsah výučby na letný semester roku 1931.⁸ Témou jeho výučby bola hospodárska polícia a súdna kontrola verejnej správy, oba predmety pripadli na šiesty semester. Neskôr aj správne pokračovanie (pre piaty a siedmy semester), sociálne poistenie (šiesty semester), vybrané kapitoly z administratívneho (piaty semester) a správneho práva (siedmy semester). Hexner teda od februára 1931 pôsobil na univerzite ako súkromný docent (za prácu na univerzite mu neprislúchal riadny plat), spolu s Vladimírom Fajnorom a Imrichom Karvašom. Od roku 1934 sa stal Hexner zástupcom súkromných docentov v profesorskom zbore. Treba však povedať, že na schôdze profesorského a učiteľského zboru takmer vôbec nechodil a nechal sa vždy ospravedlniť. Možno aj preto v tejto funkcii nevydržal dlhšie ako rok.⁹

Od roku 1931 až do roku 1939 prednášal ako docent na Právnickej fakulte Univerzity Komenského a venoval sa predovšetkým hospodárskemu právu. Ako väčšina pedagógov, ani Hexner sa po svojej habilitácii nevenoval výlučne prednášaniam a práci so študentmi. Vykonával ich popri advokátskej praxi a riadiacej práci v Ústrednom združení slovenského priemyslu.

Ústredné združenie slovenského priemyslu bolo záujmovou organizáciou, ktorá mala na celoštátnej úrovni brániť záujmy priemyslu na Slovensku ako celku, upozorňovať na jeho problémy a navrhovať riešenia, iniciovať rôzne legislatívne zmeny, vyrovnávať vzájomné rozpory a pod.. Hexner so svojím nadhľadom, kontaktmi a vedomosťami bol nepochybne tým najlepším mediátorom. Jeho už spomínané pravidelné ročné správy o stave slovenského priemyslu sú významným prameňom s pozoruhodnými názormi a originálnymi údajmi vrátane širšieho kontextu, z ktorého sa priemysel na Slovensku nemohol a nedal vyňať. V správach Hexner naliehavo otváral všetky hospodárske problémy Slovenska, ako diskriminačnú situáciu v stave štátnych objednávok, deficity v dopravnej infraštruktúre a verejnej správe, neriešenie nezamestnanosti, neprehľadnosť finančného trhu a pod. Takmer 23 metrov materiálov z archívneho fondu Ústredného združenia slovenského priemyslu v Slovenskom národnom archíve ešte čaká na svojho bádateľa.

8 AUK, fond Rektorát UK I., Personálne odd., reg. zn. B II/2, šk. 60, osobný spis Ervína Hexnera.

9 Na základe zoznamov osôb a ústavov a zoznamov prednášok v AUK, Zbierka všeobecnej dokumentácie.

Na valnom zhromaždení Ústredného združenia 16. mája 1936 vystúpil Hexner posledný raz so svojou tradičnou správou. Dostal za ňu v zápisnici nasledujúce zhodnotenie: „*Dr. Inž. Milan Žuffa ďakuje Dr. E. Hexnerovi za jeho vedecky prepracovaný referát, ako i za to, čo vykonal pre slovenský priemysel a pre jeho organizáciu.*“¹⁰ Hexner vo funkcii končil, keďže jeho záber stále viac prerastal slovenské pomery. Preto výkonný výbor Ústredného združenia slovenského priemyslu v júni 1936 zvolil za jeho zástupcu na jeho návrh do funkcie generálneho tajomníka vtedy ešte len 32-ročného ekonóma a tiež liptovského rodáka Petra Zatláka. Nastúpil od 1. júla 1936.

Napriek obdivuhodnej všestrannosti sa Ervin Hexner postupne vypracoval na uznávaného experta v oblasti priemyselných kartelov a od júla 1936 do apríla 1939 pôsobil ako riaditeľ pražského železiarskeho kartelu. Zastupoval Československo vo vedení medzinárodného oceliarskeho kartelu a aj na medzinárodných fórach. To bolo blízke jeho profesnému zameraniu a odborným záujmom.

Prechod do Prahy znamenal prácu v Českej spoločnosti národohospodárskej i v Živnobanke, kde ekonomicky rástol po boku Antonína Bascha. Bol členom viacerých orgánov, napr. členom výkonného výboru Československých štátnych dráh (1931 – 1936), členom vládneho výboru pre reformu verejnej správy (1932 – 1939) a mnohých ďalších. V politike ako priaznivec agrárnej strany podporoval Milana Hodžu, medzi jeho priateľov sa radil Jan Masaryk.

Od prelomového roku 1936 sa Hexner dostal do najvyšších politických a hospodárskych kruhov štátu a pohyboval sa v nich s adekvátnou istotou, keďže disponoval mnohými zákulisnými informáciami. Vieme o tom od novinára a publicistu Huberta Ripku, ktorý ako Benešov dôverník informoval prezidenta o všetkom, čo sa k nemu v zákulisí dostalo. Od ľudí z prostredia Živnobanky (Dvořáček, Hexner, Basch) sa napríklad v júli 1937 dozvedel o Beranovom zámere vyvolať vládnu krízu, a síce takým spôsobom, že neústupnosť agrárikov vo veci obilných cien bola namierená proti premiérovi Hodžovi, na mieste ktorého by Beran radšej videl úradnícku vládu Jana Černého. V novembri 1937 Ripku zase Hexner a Basch dôverne upozornili (určite s predpokladom, že sa to dostane k Benešovi) na veľmi márnотratný a bujarý život generála Karla Husárka (s manželkou hýril v bohatých kruhoch neraz až do ranných hodín) a z toho prameniace nebezpečenstva.¹¹

Hexner bol veľkým priaznivcom kartelov, čo do značnej miery korešpondovalo aj s názormi Imricha Karvaša. Na rozdiel od neho však vyvíjal na pôde

10 Zhrnutie zo zápisnice o mimoriadnom valnom zhromaždení Ústredného združenia slovenského priemyslu ... *Hospodárstvo a právo*, 1935/36, roč. 3, č. 9 – 10, s. 106.

11 ŠŤOVÍČEK, Ivan – HUBENÝ, David (eds.). *S projevem nejhlubší úcty. Dopisy, zprávy a depeše Huberta Ripky Edvardu Benešovi (1922 – 1948)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, NA ČR, 2018, s. 184, 211 – 212. ISBN 978-80-87782-78-1.

kartelov, na celoštátnej i medzinárodnej úrovni a v ich záujme aj konkrétne organizačno-podnikateľské aktivity a rovnako sa zaoberal aj teoretickou činnosťou. V karteli išlo o „*združenie podnikateľov, ktoré má za cieľ podstatné ovplyvňovanie trhu, aby tým dosiahlo hospodársky prospech pre účastníkov*“.¹² Kartely považoval za „*štrukturálny typ dnešného hospodárskeho života*“ a ukazoval ich široké uplatnenie a možnosti v československej ekonomike. Odmietal ich stavať proti konzumentom a obhajoval ich funkciu proti početným politicky i sociálne motivovaným útokom. Podniky sa združovali do kartelov, aby využili špecifické výhody ľudskej i finančnej akumulácie. Zjednodušene: v karteli je menej ľudského egoizmu a rovnako menej individuálnej zodpovednosti. Namiesto možnosti vyššieho zisku ponúka kartel nižšiu mieru rizika.¹³ Hexner viedol systematicky zápas proti rakúskemu dedičstvu, v zmysle ktorého sa kartely vnímali stále ako čosi nemravné, ako „*immerhin schädliche Erscheinung*“.¹⁴

Hexner sa aj v samostatných textoch často a so zaniatením vyjadroval k hospodárskym problémom Slovenska. Ich zdroj videl v dopravnej infraštruktúre, v ekonomickom zaostávaní južných slovenských okresov, v štruktúre verejných objednávok, ale vnímal i problémy tzv. tichej nezamestnanosti a prepolitizovanej verejnej správy. Poslednej pripisoval veľký význam pri podpore podnikania a každú jej neintervenciu považoval za intervenciu v prospech silnejšieho podnikateľského subjektu. Zlá verejná správa mohla byť aj hrozbou pre demokraciu. Modernú verejnú správu vnímal ako jednu z kľúčových potrieb československého štátu a v súvislosti so špecifickými slovenskými problémami uvádzal ako príklad francúzsky vzor umožňujúci produktívnu spoluprácu viacerých susedných obcí.¹⁵ Veľkú pozornosť venoval charakteru priemyselnej politiky a v súvislosti s priemyslom si uvedomoval nielen ekonomické, ale i civilizačné faktory: „*Neni sporné, že ku príkladu desať priemyselných podnikov by od základu zmenilo civilizačnú tvár Oravy, východného Slovenska alebo Podkarpatskej Rusi.*“¹⁶

V druhej polovici tridsiatych rokov už Hexner s obavami sledoval medzinárodný vývoj. Mníchovská dohoda, oklieštenie republiky a autonómia Slovenska ho presvedčili, že prichádzajú zlé časy, a preto sa rozhodol pre exil. Začiatkom roku 1939 sa dočasným domovom Ervinovi Hexnerovi i jeho rodine stáva Londýn. Cieľom však boli USA, lebo Európa neposkytovala záruku pre pokoj, to

12 HEXNER, ref. 4, s. 7. Podobne HEXNER, Erwin. *Grundlagen des tschechoslowakischen Kartellrechtes*. Berlin: Carl Heymanns Verlag, 1933, s. 4.

13 HEXNER, *Grundlagen*, ref. 12, s. 4.

14 HEXNER, *Grundlagen*, ref. 12, s. 27.

15 HEXNER, Ervín. *Moderná verejná správa*. Praha: Česká společnost národohospodárská, 1936.

16 HEXNER, Ervín. *Nová priemyselná politika*. Praha: Česká společnost národohospodárská, 1938, s. 9.

už Hexner dlhšie cítil: „*V Anglicku, a v Európe vôbec, bola pre mňa politická, hospodárska a psychologická situácia neprehľadná. Vzájomné egoizmy a staré politické hriechy tu tancujú v rôznom preoblečení v bosoráckom kotli.*“¹⁷

Pobyt v Londýne nebol pre Hexnera jednoduchý, mesiace utekali, prostriedky sa stenčovali a východiska stále nebolo. Zostať v Londýne bolo neisté, najmä keď chcel naďalej pracovať v odbore. Preto videl východisko v USA. Tam však potreboval pozvanie z ľubovoľnej univerzity či obchodnej vysokej školy, aby nemusel čakať na imigračné vízum v rámci kvóty, lebo to trvalo aj rok. Hexner predpokladal, že jeho poznatky z medzinárodného oceľarskeho kartelu môžu byť najlepším odporúčaním pre profesúru, najmä keď odbornú literatúru v USA k tejto téme nepovažoval za relevantnú a na primeranej úrovni. Prijal by aj vedecké miesto v kartelovom úrade, dokonca si spomenul na kontakty s Williamom Notzom, pôvodcom Nemcom, ktorý mal stáť na jeho čele. Prominentný ekonóm židovského pôvodu však roku 1927 opustil Federal Trade Commission a zomrel roku 1935, takže ani táto známosť Hexnerovi nepomohla. Nečudo, že ak sa Hexner vnútorne dovedy držal, teraz sa už postupne psychicky „opotreboval“.¹⁸

S pribúdajúcim časom už Hexnerovi prestalo záležať na reputácii školy a na plate. Ľudí v USA nepoznal, problémy boli s odborným odporúčaním, a tak mu najväčšiu pomoc poskytoval od začiatku a nezištne Eric Voegelin (1901 – 1985), nemecko-americký konzervatívny filozof a politológ, vtedy na Bennington College v štáte Vermont a na univerzite v Alabame. On sám prišiel do USA po anšluse Rakúska a po prepustení z viedenskej univerzity, hoci jeho knihy *Rasse und Staat* (Tübingen 1933) a *Der autoritäre Staat* (Wien 1936) vzbudili pozornosť aj v nacistickom Nemecku. V tom čase pravicovo orientovaný Voegelin sa zaoberal výskumom spoločenského poriadku a bol známy výskumom ideológií, najmä totalitných ideológií ako „politických náboženstiev“.

V apríli 1939 by už Hexner prijal miesto „*aj na celkom malej obchodnej vysokej škole v USA, hoci aj na skúšobnú dobu 1 – 2 semestre, v oblasti priemyselného a hospodárskeho práva a kartelovej politiky Uspokojil by sa aj „s malou fakultou“ a „s veľmi malým“ alebo s „minimálnym platom“. Nervozita rástla, nároky klesali, prijať ho na rok nemôže byť predsa riziko pre žiadnu školu...*“¹⁹

Objavila sa informácia o centralizácii miest pre cudzincov na právnických fakultách, o ktorých rozhodovala komisia na čele s dekanom z Harvard University. Hexner prosil Voegelina o kontakt na uvedenú osobu. Inokedy sa dozvedel o možnosti docentského víza na 2 roky, ak sa položí na stôl ročný plat minimálne

17 Hoover Institution Archives, Stanford University, Eric Voegelin Papers, Box 18, E. Hexner E. Voegelinovi z 20. 10. 1939.

18 Tamže, E. Hexner E. Voegelinovi z 10. 1. 1939 a E. L. Love E. Voegelinovi z 5. 4. 1939.

19 Tamže, E. Hexner E. Voegelinovi z 21. 4. a z 5. 5. 1939.

82 000 USD. Hexner mal údajne niekoho, kto mu bol ochotný uvedenú sumu zložiť, potreboval len pozvanie a muselo to byť spojené s prednášaním a vedeckou činnosťou. Cítil sa s angličtinou natoľko späť, že od septembra mohol začať.²⁰

Po zúfalej snahe sa Hexnerovi na prelome júla a augusta 1939 konečne otvorila možnosť pôsobiť na mieste profesora v Chapel Hill na North Carolina University, na Katedre ekonomiky a obchodu, kam sa koncom októbra 1939 s celou rodinou presunul z Londýna. To už bolo obsadené celé Poľsko a Veľká Británia vo vojnovom stave s Nemeckom. Od novembra 1939 otvoril s celou rodinou v Severnej Karolíne novú etapu svojho života.

Hexnerovi písal odporúčanie Voegelin. Spomínal v ňom časté styky s Hexnerom počas svojho viedenského pôsobenie i reputáciu a autoritu, ktorým sa tento československý ekonóm tešil v ekonomických, priemyselných i podnikateľských kruhoch.²¹ Odporúčanie bolo adresované na profesora Edwarda Morrisa Bernsteina (1904 – 1996), ktorý napokon Hexnera v Chapel Hill prijímal. O rok nato Bernstein prešiel do služieb štátnej pokladnice a na konferencii v Bretton Woods bol sekretárom americkej delegácie. Po vojne pracoval ako riaditeľ výskumu v Medzinárodnom menovom fonde.²² Keď si uvedomíme, že v oboch posledne menovaných „prostrediach“ sa pohyboval po vojne aj Hexner, dobré vzťahy s Bernsteinom mu nepochybne pomáhali nadväzovať kontakty a získať potrebné informácie.

Vývoj na Slovensku rýchlo ukázal, že emigrácia bola tým najlepším riešením. Hexnerov otec zomrel v septembri 1939, teda už počas existencie slovenského štátu. Matka Irena a brat Mikuláš zomreli v koncentračnom tábore v roku 1945.

Hexnerova emigrácia nebola v Bratislave od začiatku úplne zjavná. Dňa 18. novembra 1938 napísal dekanovi Právnickej fakulty list, že pre chorobu nebude môcť prednášať v zimnom semestri školského roku 1938/39, hoci v programe prednášok stále figurovali jeho Vybrané kapitoly zo správneho práva. Napriek tomu, že už začiatkom roka 1939 bol v Londýne, ešte na zimný semester školského roku 1939/40 oznámil názvy svojich kurzov. A nikomu stále akoby ani nechýbal. Keď sa koncom mája 1940 rokovalo o zániku jeho docentúry, bol Hexner už dávno v USA, čo sa na fakulte interpretovalo, že po novembri 1938 už v ďalších semestroch neprednášal, lebo „*sa zdržuje v Amerike, kde prednáša ako hosť na tamajších univerzitách*“.²³

20 Tamže, E. Hexner E. Voegelinovi z 30. 5. a z 23. 6. 1939.

21 Tamže, E. Voegelin E. M. Bernsteinovi z 5. 8. 1939.

22 The London School of Economics and Political Science Library Archives and Special Collections, Edward Morris Bernstein, Box 1, annual reports.

23 AUK, fond Právnická fakulta UK, Protokoly profesorského zboru PRAF SU 1939 – 1942, zápis o schôdzi z 28. mája 1940.

Profesorský zbor zobral túto situáciu na vedomie a zastával názor, že Hexnerov prípad nie je naplnením ani jednej zo situácií predvídaných v § 14 habilitačného poriadku na odňatie docentúry. Vychádzal z toho, že v zimnom semestri 1938/39 bol ospravedlnený, je stále (teraz už slovenským) štátnym občanom, „*zdržuje sa v cudzine len prechodne a hodlá sa vrátiť hneď, ako mu to bude možné*“.²⁴ Očividne nikto z kolegov nechcel Hexnerov „prípad“ ani rozmazávať, ani nijako dramaticky riešiť.

V Chapel Hill čakala na Hexnera úplne nová situácia a s výučbou musel začať zostra. Na rozdiel od Bratislavy to musela byť jeho priorita. Na Katedre ekonomiky prednášal problematiku kartelov a trustov, na Katedre politológie európske správne právo a európske ústavy. Začali sa triviálne a každodenné problémy s učebnicami a čítankami, pričom sa o radu stále obracal na veľmi všestranného Voegelina. Neskôr mu dokonca posielal čítať pred vlastnou tlačou svoje zásadné práce. Krátko po príchode do USA sa s ním stretol v Knoxville (Tennessee) a tam mu spomenul, že by s jeho pomocou rád pomohol ďalšiemu významnému československému, ba stredoeurópskemu liberálnemu ekonómovi Antonínovi Baschovi (1896 – 1971) usadiť sa v emigrácii.²⁵

Basch v rokoch 1922 – 1925 pôsobil na Univerzite Komenského v Bratislave, koncom tridsiatych rokov ako generálny riaditeľ Spolku pre chemickú a hutnú výrobu, jedného z najväčších chemických koncernov v strednej Európe. Aj Basch cez Veľkú Britániu prišiel do USA a podarilo sa mu v rokoch 1940 – 1942 získať miesto na Brownovej univerzite v provinčnej Providence, aby sa potom uchýtil na prestížnej University of Columbia v New Yorku. Solidarita, s akou si ľudia v tomto období v emigrácii pomáhali, mala príkladný charakter. Basch bol po vojne spolu s Hexnerom členom československej delegácie na konferencii v Bretton Woods, čo bolo nepochybne dôsledkom predchádzajúcich veľmi korektných vzťahov.

V decembri 1940 sa Hexner stretol v New Yorku na obede s českým historikom a bádateľom českej reformácie Otakarom Odložilíkom (1899 – 1973). Mohli sa poznať už z Bratislavy, kde Odložilík pôsobil od roku 1926 ako docent a od 1934 ako mimoriadny profesor na Filozofickej fakulte UK. V roku 1939 taktiež emigroval do USA a do roku 1941 pôsobil na univerzite v Boulder v štáte Colorado. Potom prešiel na renomovanú Kolumbijskú univerzitu do New Yorku.

Spomínaný obed sa uskutočnil z iniciatívy Jana Münzera, pracovníka čs. konzulátu v New Yorku. Chcel zasvätiť Hexnera do práce stredoeurópskeho výboru na povojnovú rekonštrukciu tohto regiónu. Išlo o jeden z mnohých projektov

24 Tamže.

25 Hoover Institution Archives, Stanford University, Eric Voegelin Papers, Box 18, E. Hexner E. Voegelinovi z 12. 12. 1939.

Odložilík Hexnera vnímal ako Slováka, ktorý učí niekde v Severnej Karolíne: „... je národohospodár, strážlivý a věčný, typu spíše tvrdšího nežli rozměklého, a rád jsem se s ním sešel“.²⁶

Koncom októbra 1941 prišla do USA československá delegácia vedená ministrom Jaromírom Nečasom. Zo správy prerokovanej ministerskou radou v Londýne koncom januára 1942 vyplývali detaily o situácii a náladách verejnosti v USA, o zovšeobecnených názoroch a stereotypoch medzi tamojšími Čechmi a Slovákami, ako aj o tom, s kým sa delegácia stretla, kde a s kým rokovala. Nečas sa zúčastnil okrem iného aj schôdzy „Hospodárskej poradni newyorskej“, v československo-americkej obchodnej komore v Chicagu a porád s jednotlivcami, ktorí sa zaoberajú s hospodárskymi problémami: s riaditeľom Freedom, univerzitnými profesormi Baschom, Hexnerom, Hromádkom, Munkom, Schneiderom, Frydrychom, Odložilíkom, s „hospodárskymi pracovníkmi“ Hromádkom, Švecom, Bertym, Ženatým, Müllerom, Freundom, Hermanom, továrnikom Foglom atď.²⁷ Išlo teda o veľkú časť českej i slovenskej ekonomickej a intelektuálnej elity v Spojených štátoch.

V marci 1943 priletel do USA na oficiálnu návštevu minister financií exilovej londýnskej vlády Ladislav Feierabend (1891 – 1969), bývalý popredný agrárny politik. Hexner ho dobre poznal a bol s ním počas pobytu v pravidelnom styku. Pozval ho dokonca na prednášku do Chapel Hill. K ceste z New Yorku do Severnej Karolíny sa viaže historka, ktorú Feierabend zaznamenal vo svojich pamätiach. V Baltimore k nim do vlaku pristúpil známy černošský profesor, Hexnerov kolega a počas cesty viedli zaujímavý rozhovor. Vo Washingtone sa s nimi profesor rozlúčil, lebo musel prestúpiť do kupé určeného pre černochoch. To bola pre Feierabenda nezvyčajná skúsenosť. Chcel ho nasledovať, ale Hexner mu vysvetlil, že tým by ho dostal len do rozpakov.²⁸ Feierabend nemohol tušiť, že o päť rokov, keď už bude po vojne, práve Amerika sa stane aj jeho domovom a s mnohými teraz nepochopiteľnými javmi sa bude každodenne stretávať.

Hexner strávil v USA už len finálnu časť svojho produktívneho života. Presadil sa v podmienkach najväčšej svetovej ekonomiky a v tvorivom prostredí najvýznamnejších ekonomických škôl. Začal sa venovať skôr makroekonomickým problémom a volal po komplexnom prístupe k výskumu kartelov, najmä v súvis-

26 SEKYRKOVÁ, Milada (ed.). *Odložilík Otakar: Deníky z let 1924 – 1948. II. 1939 – 1948*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy ÚSD AV ČR a UK, 2003, s. 204. ISBN 80-238-9887-6.

27 NĚMEČEK, Jan – ŠŤOVÍČEK, Ivan – NOVÁČKOVÁ, Helena – KUKLÍK, Jan – BÍLEK, Jan (eds.). *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně II. (1942)*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2011, s. 78 (44. schůzda vlády z 26. 1. 1942). ISBN 978-80-86495-71-2

28 FEIERABEND, Ladislav Karel. *Politické vzpomínky. III*. Brno: Atlantis, 1996, s. 25. ISBN 80-7108-125-6

losti s očakávanými zmenami v globálnej ekonomike po druhej svetovej vojne.²⁹ Svojou knihou o oceliarskom karteli (*The International Steel Cartel*) a ďalšími o medzinárodných karteloch (*International Cartels, National Interest and International Cartels*), ktoré vychádzali medzi rokmi 1945 a 1971 v neustále nových vydaniach a v prekladoch vo viacerých jazykoch, sa stal uznávaným expertom.

V prvej zo spomínaných kníh sa môžeme dočítať, že „prvými modernými medzinárodnými ocelovými kartelmi boli pravdepodobne dohovor uzavretý medzi britskými a nemeckými vývozcami a producentmi plynových potrubí, dohodnutý 9. novembra 1881 a dohoda medzi britskými, nemeckými a belgickými vývozcami a producentmi kotlových rúr, pričom obe dohody nadobudli platnosť súčasne. Rok 1883 je medzníkom, keď sa založil najúspešnejší, najtrvalejší a najlepšie organizovaný kartel s oceliarskymi komoditami, o ktorom sa často hovorí, že pripravil pôdu pre medzinárodný oceliarsky kartel. V tom roku britskí, belgickí a nemeckí producenti-vývozcovia ťažkých koľajníc obmedzili ostrú konkurenciu na vývoznom trhu ťažkých koľajníc založením Medzinárodnej asociácie výrobcov koľajníc“.³⁰ Takýchto historických exkurzov má Hexner vo svojich väčších textoch viac ako dosť. Jednak pri hospodársko-štatistických ukazovateľoch, jednak pri vývoji jednotlivých právnych noriem. Historické exkurzy, charakteristické pre väčšinu Hexnerových prác, sú obyčajne v poznámkach podopreté rozsiahlym výskumom dobových prameňov, preto majú Hexnerove práce výpovednú hodnotu aj pre hospodárskych historikov.

Viacrát sme spomínali, že v júli roku 1944 sa Hexner zúčastnil ako zástupca Československa a jeho exilovej vlády na veľkej medzinárodnej menovej a finančnej konferencii v Bretton Woods, považovanej svojím rozsahom a významom za najväčšiu akciu takéhoto druhu po parížskej mierovej konferencii z roku 1919. Delegáciu, jednu zo 44 prítomných, tvorili ako vedúci minister financií exilovej vlády Ladislav Feierabend, jeho zástupcom sa stal Jan V. Mládek (1911 – 1989), ktorý mal na ministerstve na starosti menové záležitosti a mimoriadne vplyvný ekonóm lord John Maynard Keynes (1883 – 1946) si ho veľmi obľúbil. Obaja – Feierabend i Mládek – reprezentovali republiku aj v prípravnom výbore konferencie. Ďalšími členmi delegácie boli predstaviteľ československých podnikateľských kruhov a profesor na univerzite v Chicagu Antonín Basch, profesor národného hospodárstva Ervín Hexner a hospodársky diplomat československého veľvyslanectva v USA Josef Hanč. Technickým poradcom delegácie sa stal Ernst Šturc. Výber delegácie bol dielom Feierabenda, ktorý sa tak obklopil špičkovými odborníkmi a svojimi dobrými priateľmi. Exilová vláda zloženie delegácie jednohlasne schválila.³¹

29 HEXNER, Ervin. International Cartels in the Postwar World. In *Southern Economic Journal*, 1943, roč. 10, č. 2, s. 114 – 135 (najmä s 126 a nasl.).

30 HEXNER, Ervin. *The International Steel Cartel*. Chapel Hill 1943, s. 18.

31 FEIERABEND, ref. 28, s. 141 – 142.

Príprava podkladov pre Bretton Woods prebiehala už dlho predtým. Keď Feierabend v marci 1943 priletel z Veľkej Británie na už spomínanú cestu do Washingtonu, tak v rámci rokovaní s americkým ministrom financií a ďalšími vysokými úradníkmi tohto rezortu dostal na preštudovanie i návrh na zriadenie Medzinárodného menového fondu. Na americkú žiadosť povolal do Washingtonu na posúdenie pracovného textu Bascha, Hexnera i Mládka. Hexner si potom právom mohol udávať, že sa podieľal aj na týchto významných predpracoch, a to dlho predtým, ako sa v júli 1944 zišli všetci pozvaní politici a národohospodári v Bretton Woods uprostred lesov štátu New Hampshire.³²

Československá delegácia v Bretton Woods tak bola dobre oboznámená s genézou i charakterom všetkých podkladov. Na konferencii sa schválili stanovy Medzinárodného menového fondu a Medzinárodnej banky pre obnovu a rozvoj (neskôr Svetová banka) a podpísali sa tzv. Brettonwoodske dohody o novej koncepcii peňažného systému v povojnovom svete. Jej podstatou bolo napojenie amerického dolára na zlato a všetkých ostatných mien na dolár. Výsledky konferencie predovšetkým zakotvili nové geopolitické usporiadanie sveta, v ktorom sa USA dostali na pozíciu prvej svetovej veľmoci.

Hoci úloha neanglosaských delegácií bola marginálna, československí delegáti sa nestratili. Feierabend spolu s predsedom čínskej delegácie pripravil odpoveď americkému prezidentovi, Mládek, Hexner, Hanč a Šturm zostali po emigrácii pracovať v novovytvorených medzinárodných inštitúciách a Hexner sa podieľal na príprave podkladov a dokumentov z konferencie. Delegácia získala 9. najväčší podiel (kvótu) na fixne stanovených spoločných prostriedkoch, čo bolo prezentované ako veľký úspech malého štátu.

Úloha Ervina Hexnera v Bretton Woods bola podstatne väčšia ako len členstvo v československej delegácii. Spolu s Grékom Kryiasom Varvaressosom a Nórom Wilhelmom Keilhauom patril k vplyvným spravodajcom z rokovania výborov na nižšej úrovni, závery ktorých potom predkladali nadriadeným komisiám a mohli bezprostredne ovplyvňovať kreovanie jednotlivých uznesení. Tak napríklad pamätníci hodnotili Hexnerovu úlohu v treťom výbore nazvanom Organization and Management of the Fund vedenom brazílskym ministrom financií Arthurom de Souza Costom. Ten nechával rokovaniam veľmi ľahký priebeh, minimálne do nich zasahoval a spoliehal sa na spravodajcu Ervina Hexnera. Všetky materiály de Souza Costu vrátane jeho osobných spomienok a skúseností sú uložené v brazílskom národnom archíve, a teda i tam sa otvárajú možnosti ku štúdiu Hexnera, možno aj jeho povahových a osobných vlastností.

Najnovší výskum viacerými reinterpretáciami presvedčivo ukázal, že rokovania v Bretton Woods sa zaoberali aj otázkami a problémami rozvojových, resp.

32 HEXNER, Ervin P. *Das Verfassungs- und Rechtssystem des Internationalen Währungsfonds*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1960, s. 8.

chudobnejších krajín, protirečeniami vo vzťahoch Sever – Juh, ale i otázkou, ako zosúladiť existujúci liberálny globálny ekonomický poriadok s rozvojovými túžbami vznikajúcich mocností, ako boli India, Čína a Brazília.³³

Ako praktický ekonóm zostal Hexner v období 1946 – 1958 v rôznych funkciách pracovať vo vedení Medzinárodného menového fondu (IMF) a Svetovej banky. V tamojších archívoch sa otvárajú ďalšie možnosti na detailný výskum Hexnerových medzinárodných aktivít. To už mal od roku 1947 americké občianstvo. Koncom mája 1948 ho na tri týždne vyslali do Európy, presné zámery a ciele tohto pobytu však ešte nepoznáme.³⁴ V rokoch 1947 a 1948 sa zúčastnil pod záštitou OSN na medzinárodných konferenciách o svetovom obchode v Ženeve, Lake Success (v rokoch 1947 – 1952 dočasnom sídle OSN) a v kubánskej Havane. Súčasne sa podieľal na príprave Medzinárodnej obchodnej organizácie (International Trade Organization) a Všeobecnej dohody o clách a obchode (GATT), ktoré boli taktiež výsledkom rokovaní v Bretton Woods a mali prispieť k liberalizácii obchodných vzťahov medzi ekonomicky vyspelými štátmi. Z týchto aktivít Hexner vyťažil materiál pre publikácie *The International Trade Organization and the Monetary Fund* (1950) a *The General Agreement on Tariffs and Trade and the Monetary Fund* (1951).³⁵

Od roku 1950 bol Hexner v rámci IMF spolu s Mládkom súčasťou World Diplomatic Directory, v rokoch 1951 – 1954 ako člen General Counsel v rámci Legal Department, v rokoch 1953 – 1955 sa zaoberal otázkami konvertibility a rozvojovými krajinami, v období 1955 – 1956 pôsobil v Legal Department. V lete 1952 pristúpila do IMF aj Nemecká spolková republika a na rozhovoroch s predstaviteľmi spolkového ministerstva hospodárstva a spolkovej banky sa významnou mierou podieľal práve Hexner, rovnako ako právny poradca fondu po roku 1955.³⁶ Vieme, že v roku 1953 navštívil v rámci IMF Nemecko.³⁷ Svoju

33 DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Jan Viktor Mládek: Ekonom v exilu (1911 – 1989)*. Praha: Karolinum a Národohospodársky ústav Josefa Hlávky, 2021 (v tlači); DOLEŽALOVÁ, Antonie. *A History of Czech Economic Thought*. London; New York: Routledge, 2018, s. 165. ISBN 978-1-138-91416-2; HELLEINER, Eric. *Forgotten Foundations of Bretton Woods. International Development and the Making of the Postwar Order*. Ithaca; London: Cornell University Press, 2014. ISBN 978-0-8014-5275-8; STEIL, Benn. *The Battle of Bretton Woods. John Maynard Keynes, Harry Dexter White and the Making of a New World Order*. Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2013. ISBN 978-0-691-14909-7; LEESON, Robert. *Ideology and the International Economy. The Decline and Fall of Bretton Woods*. Hampshire; New York: Palgrave, 2003. ISBN 1-4039-0370-0.

34 Hoover Institution Archives, Stanford University, Ladislav Feierabend Papers, Box 6, E. Hexner L. Feierabendovi z 29. 5. 1948.

35 Pennsylvania State University Archives, E. Hexner Papers, Box 1, Data with reference to Dr. Ervin Hexner a Hexner Ervin Paul, 2732 Woodley Place, Washington 8, D. C. Obe publikácie sú prístupné na IMF eLibrary.

36 HEXNER, ref. 32, s. 8.

37 International Monetary Fund Archives Washington (IMFA), Central Files, Administration

vtedajšiu prácu charakterizoval týmito slovami: „*Rutinná práca najmä v oblasti exchange practices. Vzťahy s inými medzinárodnými organizáciami. Žiadosti o členstvo. Zúčtovanie dokladov iných útvarov v oblasti exchange practices.*“³⁸ V septembri 1958 ho čakal podľa predpisov v rámci IMF odchod do dôchodku.

S North Carolina University prerušil Hexner na celé toto obdobie spoluprácu a keď ho penzionovali, musel si hľadať ďalší zdroj obživy. Stal sa riaditeľom Úradu pre obchodný výskum a v roku 1958 bol členom Úradu pre medzinárodnú atómovú energiu. V jeho rámci od februára do apríla 1958 podnikol spolu s manželkou cestu do Viedne a venoval sa tam rôznym organizačným záležitostiam. Z Rakúska napísal ekonómovi Václavovi Marešovi pôsobiacemu na Pennsylvania State University s prosbou o vybavenie kontraktu na 2 – 3 roky a s možnosťou na ďalšie predĺženie. Rozbehol by výskum, lebo ako napísal „*v mladej rastúcej inštitúcii by ste mohli využiť starú ruku*“.³⁹

Mareš hneď konal a už v máji 1958 sa informoval vedúci katedry politických vied na Pennsylvania State University Nelson McGeary o Hexnerovi na jeho pôvodnej univerzite v Severnej Karolíne. Žiadal referencie, keďže potreboval minimálne na rok zaplniť kvalifikovaným pedagógom uprázdnené miesto (po profesorovi Aspaturianovi) na medzinárodné vzťahy. Druhé, rovnako veľmi pozitívne odporúčanie poslala University of Yale. Celá záležitosť sa veľmi rýchlo uzavrela a od septembra 1958 mohol Hexner nastúpiť na univerzitu na západe Pennsylvánie.⁴⁰

Bol prijatý ako profesor na rok a na dva kurzy. Prvý sa mal zaoberať v rámci politických vied rôznymi medzinárodnými organizáciami, druhý bol zameraný na medzinárodné vzťahy. Ako písal McGeary spolu s dekanom fakulty, „*cítim sa byť veľmi poctení, že sa nám podarilo zabezpečiť človeka s takými vysokými kvalitami*“.⁴¹ Hexner sa na pôde univerzity vracal vo svojich publikáciách k predchádzajúcemu renomovanému pôsobisku a mal podstatne väčšie možnosti aj na koncipovanie nových textov, ktoré mohol využiť v neposlednom rade i vo výučbe. Nakoniec na univerzite prednášal a pôsobil vo vedúcich funkciách až do roku 1964, keď ho emeritovali.

O všestrannom zábere a záujmoch Hexnera svedčí najlepšie nielen bohatá a ešte nepopísaná časopisecká publicistika, ale aj torzo zachovanej korešponden-

Files, Public Relation, A815 World Diplomatic Directory, Ref. 15528; IMFA, Office of the Managing Directors Records, Ivar Rooth Papers,, Administration Files, Convertibility, Ref. 4488 a Legal Dep., Ref. 3983 a 4171 a IMFA, Central Files, Administration Files, Personnel, A117 International Atomic Energy, Ref. 2937.

38 Pennsylvania State University Archives, E. Hexner papers, Box 1, Hexner Ervin Paul, 2732 Woodley Place, Washington 8, D. C.

39 Pennsylvania State University Archives, E. Hexner Papers, Box 1, E. Hexner V. Marešovi z 9. 3. 1958.

40 Tamže, korešpondencia E. Hexnera, N. McGearyho a C. B. Robsona z mája 1958.

41 Tamže, N. McGeary a H. K. Schilling z 19. 6. 1958.

cie. Z početných recenzovaných kníh a článkov možno okrem vyslovene ekonomických textov (najmä o karteloch) spomenúť recenzie na *Masaryk's Democracy* od W. Prestona Warrena, *Law and Peace* od rakúskeho právneho teoretika Hansa Kelsena, *Czechoslovakia in European History* od J. Harrisona Thomsona, *Masaryk in England* od škótskeho slavistu R. W. Setona-Watsona, *Beyond Victory* od Jerry Voorhisa, *Omnipotent Government, The rise of the Total State and Total War* od svetového rakúskeho ekonóma Ludwiga von Misesa a na celý rad ďalších prác. Svedčia o Hexnerovej sčítanosti, rozhl'ade a kritickom duchu.

Snáď najpozoruhodnejšie sú osobné styky a listy s významným rakúskym spisovateľom Robertom Musilom, s ktorým (a s jeho manželkou) bol Hexner v styku už v čase svojho bratislavského pobytu. Keď sa v novembri 1933 Musil vrátil z Berlína do Viedne úplne bez prostriedkov, rozhodli sa jeho priatelia na porade v kaviarni Herrenhof založiť Spoločnosť R. Musila (Musil Gesellschaft) s cieľom finančne podporovať umelca. Spoločnosť tvorili ľudia z umeleckých, podnikateľských a vydavateľských kruhov. Dušou a jednou z opôr viedenskej spoločnosti bol práve Hexner.⁴²

Hexner sa stretával s Musilom a ich diskusie dokazovali obrovský záber oboch, inak tak rozdielnych mužov: mimo reality stojaceho intelektuála a otázkami každodennej praxe a hospodárskych problémov zaujatého ekonóma. Číselná teória matematika a filozofa Gottloba Fredeho, filozofia Oswalda Spenglera, Ludwiga Wittgensteina, Georgea Santayana a Karla Poppera, racionalizmus markíza Nicolasa de Condorceta, základy agnostickej etiky, vzťah medzi logikou a matematikou, teórie o historickej nevyhnutnosti a zákonitosti, protiklady medzi starogréckymi dramatikmi – to boli hlavné okruhy nekonečných úvah a diskusií, ktoré zaplnili celé večery, ale i napríklad spoločný rodinný víkendový výlet do Mariazellu na prelome marca a apríla 1934. Povestnou sa stala najmä Hexnerova tradičná otázka „ako to vlastne myslíte v skutočnosti?“, ktorá vyjadrovala odlišný prístup k témam i odlišný myšlienkový svet oboch intelektuálov.⁴³

V liste písanom Musilovi do švajčiarskej emigrácie rok pred jeho smrťou odpovedá Hexner na otázku, či má prísť do USA. Táto odpoveď nesie univerzálne posolstvo americkej emigrácie: „Mám pocit, že by ste mali – ak je to technicky možné – prísť ... Po prvé ide o bezpečnostnú poistku, po druhé zažijete ‚nový svet‘ ... Keď spoznáte tunajšiu štandardizáciu ducha a materiálu, a že to so sebou prináša súčasne na rovnakú úroveň položené sociálne požehnanie so spirituálnou kľiatbou, potom si priznáte, že bolo potrebné vidieť Ameriku.“⁴⁴

42 Freundschaft mit Robert und Martha Musil. Gespräch mit Bruno und Erna Fürst. In CORINO, Karl (ed.). *Erinnerungen an Robert Musil. Texte von Augenzeugen*. Wädenswill: Nimbus, 2010, s. 269 – 273. ISBN 978-3-907142-53-0.

43 HEXNER, Erwin P. Musils Interessenkreis. In DINKLAGE, Karl. *Robert Musil. Leben – Werk – Wirkung*. Zürich: Amalthea, 1960, s. 143 – 144.

44 Arbeitsstelle für österreichische Literatur und Kultur – Robert Musil Forschung an der Uni-

Ďalším príkladom Hexnerovho rozhl'adu sú listy, ktoré si vymenil s predstaviteľom klasickej americkej filozofie a literárneho naturalizmu Georgeom Santayanom (1863 – 1952). V jednom z listov rozoberal americký mysliteľ hlavné myšlienky svojho neskôr vydaného zásadného diela *Dominations and Powers: Reflections on Liberty, Society, and Government* (1951), v ďalšom sa ako odpoveď na Hexnerove podnety zaoberá vlastnými názormi a úvahami nad pojmom primárnej vôle a možnosťami jej realizácie.⁴⁵ Žiaľ, Hexnerove listy tomuto autorovi nepoznáme, odpovede však potvrdzujú, že mal rád filozofické úvahy a rovnako rád o nich diskutoval.

Poznáme však list filozofovi Karlovi Jaspersovi z roku 1958, v ktorom ide Hexner veľmi priamočiaro k otázke na adresu citátu z Jaspersovho celkom nového diela *Philosophie und Welt. Reden und Aufsätze* (München 1958). Jaspers v ňom v duchu svojej logiky použil pojem „spoločenstvo všetkých ľudí“ (*Gemeinschaft aller Menschen*), ktorí však nie sú schopní vyznávať jednu univerzálnu pravdu, ale spája ich spoločné „médiu komunikácie“. To Hexnera viedlo k otázke, či myslel celé ľudstvo ako celok, ktoré postupuje v istom zmysle podľa svojich skúseností (k tomu však nebolo treba nič spoločné vyznávať), alebo mu išlo o postulát (etický, právny, náboženský), že človek sa spája v rámci ľudskej rasy, alebo o to, že popri princípe sebazáchovy v rámci ľudskej rasy funguje aj čosi ako zachovanie rasy v rámci ľudstva? A hoci Hexner považoval svoju otázku za filozoficky naivnú, minimálne vypovedala o analytickom spôsobe jeho uvažovania. Nečudo, že od Jaspersa pýtal ďalšie k tomu relevantné texty.⁴⁶

Aj vo svojich ekonomických textoch sa vracal do čias gréckych či osvietenských filozofov a hľadal v nich poučenie či kládol ich ústami naliehavé otázky dobe, ktorá však na ne väčšinou nenachádzala odpovede. Jeho texty o hospodárstve a ekonomike mali preto úplne odlišný charakter, neraz zabiehalí vyslovene do práva,⁴⁷ inokedy do filozofie a nevyhýbal sa ani historickým exkurzom.

Na svoju vlasť Hexner nikdy nezabudol a už počas vojny podporoval československú politickú emigráciu. Po vojne tvoril najprv súčasť oficiálnych čes-

versität des Saarlandes Saarbrücken, Ernest- und Marie-Louise-Roth-Schenkung, Briefe von/an Robert Musil, E. Hexner R. Musilovi z 29. 3. 1941. K tomu DAIGGER, Annette – DALAUDIÈRE, Isabelle. Ernest- und Marie-Louise-Roth-Schenkung an die Universität des Saarlandes. Ein Bericht. In GSCHWANDTNER, Harald (ed.). *Musil-Forum. Studien zur Literatur der klassischen Moderne. Bd. 33 (2013/2014)*. Berlin; Boston: De Gruyter, 2014, s. 284. ISBN 978-3-11-036982-3.

45 Pennsylvania State University Libraries, Special Collections Library, George Santayana Letters, G. Santayana E. Hexnerovi z 21. 4. 1946 a z 28. 2. 1949.

46 Deutsches Literaturarchiv Marbach, fond K. Jaspers, Zugangsnr. 75.1181, Mediennr. HS001855259, E. Hexner K. Jaspersovi z 5. 4. 1958.

47 HEXNER, Ervin P. Teleological Interpretation of Basic Instruments of Public International Organizations. In ENGEL, Salo (ed.). *Law, State and International Legal Order. Essays in Honor of Hans Kelsen*. Knoxville: The University of Tennessee Press, 1964, s. 119 – 138.

koslovenských štruktúr v zahraničí, ale po komunistickom prevrate ešte spolupracoval s exilovou Radou slobodného Československa a medzinárodnými agrárnymi štruktúrami.

Tak ako v roku 1939, ani po februári 1948 nerezignoval na pomoc emigrantom a ako svojho času pomohol Hexnerovi Voegelin, tak podával pomocnú ruku teraz aj on. Bývalému agrárnemu ministrovi Ladislavovi Feierabendovi sa po jeho emigrácii roku 1948 snažil pomáhať praktickými radami, zabezpečiť profesúru na poľnohospodárskej škole v USA a v tomto smere úzko spolupracoval aj s Petrom Zenklom, Hubertom Ripkom, Václavom Marešom a Janom V. Mládkom.⁴⁸ Robil všetko preto, aby sa ľudia v cudzom prostredí vyhli tomu, čo on nazýval „citový otras“ (*emotionally shock proof*).⁴⁹

Keď právnik, spisovateľ a muzikológ v americkej emigrácii Jan Löwenbach (1880 – 1972) napísal a v New Yorku v roku 1942 vydal prácu o Mikulášovi Bakalárovi Štetinovi ako o českom tlačiarovi, Hexner ho taktne upozornil, že najviac Štetinovcov pochádzalo z Liptova. Pojem práva spájal s politickým konceptom demokracie, to sa nie každému pozdávalo, aj preto sa nemohol stotožniť s pomermi v komunistickom Československu a návrat k demokracii bol pre neho prioritou.⁵⁰ Hexner sa pohyboval bez problémov medzi českou a slovenskou emigráciou a slovensko-české problémy mu boli úplne cudzie. Asi preto, že cítil vzťah k štátu, nie ku konkrétnemu etniku.

Ako vidieť, Hexner sa najlepšie cítil najmä medzi bývalými agrárnymi politikmi a ministrami v exile. Cez rôzne kontakty a známych zabezpečoval prijatie detí do škôl, ale aj miesta pre ich otcov. A keďže išlo hlavne o bývalých agrárnikov, pomáhal s miestami profesorov na poľnohospodárskych školách. Neboli veľmi dobre platené, ale poskytovali istú nezávislosť a zabezpečenie a dostatok času. Na otázku Feierabenda, či dať syna na filozofiu alebo históriu, odpovedal Hexner pragmaticky a jasne: odporúčal medicínu alebo techniku. A na margo seba napísal jednoducho: „*Moja rodina je tu, žijem monotónne – ako vždy.*“⁵¹

Začiatkom päťdesiatych rokov sa stal Hexner spolupracovníkom československej skupiny formujúcej sa v rámci medzinárodnej agraristickej organizácie *International Peasant Union* (IPU) pod vedením exilových politikov Georgi D. Dimitrova a Stanisława Mikołajczyka. Bola založená najprv v roku 1942 v Lon-

48 Hoover Institution Archives, Stanford University, Ladislav Feierabend Papers, Box 6, J. V. Mládek L. Feierabendovi z 28. 6. 1948, V. Mareš L. Feierabendovi z 2. 5. 1949.

49 Tamže, E. Hexner L. Feierabendovi z 31. 1. 1949.

50 San Diego State University, Special Collections and University Archives, Library and Information Access, Jan Löwenbach Papers, Box 1, Folder 15, Item 4, E. Hexner J. Löwenbachovi z 24. 5. 1942.

51 Hoover Institution Archives, Stanford University, Ladislav Feierabend Papers, Box 6, E. Hexner L. Feierabendovi z 26. 6. 1948.

dýne z iniciatívy niekoľkých exulantov a v úplne zmenenej situácii a na širšom základe vznikla IPU v lete roku 1947 vo Washingtone. Jej cieľom bola obrana demokratických hodnôt a inštitúcií, politických, ekonomických, sociálnych a kultúrnych záujmov roľníctva, ako aj ľudí práce vo všeobecnosti. Vzhľadom na väčšinový stredoeurópsky pôvod hlavných predstaviteľov a totalitné režimy v strednej Európe deklarovala IPU potrebu vytvoriť podmienky pre federáciu malých národov a pre spojenú Európu ako celok. Vymedzovala sa proti akejkoľvek forme diktatúry, totality, utlačaniu ľudských práv a diskriminácie.⁵²

Emigranti z radov československej agrárnej strany vytvorili v zahraničí tri skupiny, ktoré sa postupne zoskupili okolo politika Ladislava Feierabenda, ekonóma Vladislava Brdlíka a päťnásobného ministra vnútra v medzivojnovom Československu Jana Černého. Hexner mal blízko k prvému z uvedenej trojice. Republikánska (agrárna) strana sledovala v exile tri hlavné ciele: mať zastúpenie v rôznych organizáciách Čechov a Slovákov v zahraničí, propagovať agrárnicke ideály, očistiť meno strany a udržať sa v komplikovaných podmienkach exilu. Podarilo sa im dosiahnuť zastúpenie v Rade slobodného Československa založenej roku 1949 vo Washingtone.⁵³

Hexner pripravil niekoľko ekonomicky zameraných príspevkov do tlačových organizácií IPU, ale postupne ho začali iritovať spory v rámci emigrácie: česko-slovenské, ideologické, stranícko-politické, koncepčné i osobné. Stranícke delenie ho stále viac vzdľaľovalo od exilových aktivít, až sa od začiatku päťdesiatych rokov začal z exilového hnutia vytrácať. Jednak ho zamestnávalo pôsobenie v zodpovedných vysokých funkciách, jednak sa – znechutený osobnými a neraz malichernými spormi – postupne dobrovoľne úplne izoloval. Nikdy nebol politikom a politika mu ani povahovo nesedela. Venoval sa rodine, škole, veľa a rád čítal nielen ekonomické texty, ale aj politickú publicistiku, memoáre a historické diela. Viacerými rozhovormi a spomienkami pomohol Feierabendovi pri finálnom koncipovaní jeho rozsiahlych pamätí. Napokon aj po emeritovaní zostával verný príležitostnej vedeckej práci a ako napísal Jozefovi Lettrichovi po vydaní jeho knihy *The History of Modern Slovakia „je to trnitá cesta dostať sa do intelektuálneho a citového vnútra studeného (a hostilného) sveta“*.⁵⁴ Hexner

52 K tomu HOLEC, Roman. Vädnucci štvorlistok. Československo na stránkach periodika International Peasant Union (1950 – 1967). In ROGULOVÁ, Jaroslava – JAKSICSOVÁ, Vlasta (eds.). *Historik a dejiny. V česko-slovenskom storočí osudových dátumov. Jubileum Ivana Kamenca*. Bratislava: Veda; HÚ SAV, 2018, s. 337 – 362. ISBN 978-80-224-1653-5.

53 MICHÁLEK, Slavomír. Rada slobodného Československa (1948 – 1960). In *Historický časopis*, 1999, roč. 47, č. 3, s. 432 – 446. ISSN 0018-2575; HORVÁTHOVÁ, Žaneta. Zrod exilovej Rady slobodného Československa v USA v korešpondencii Jozefa Lettricha a Fedora Hodžu. In *Knižnica*, 2010, roč. 11, č. 1, s. 57 – 62. ISSN 1336-0965.

54 Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin, fond Jozef Lettrich, škat. č. 21,

si veľmi dobre uvedomoval, koľko úsilia a práce sa muselo vynaložiť, koľko tlakov prestát, kým takéto dielo uzrelo svetlo sveta. Napokon, hovoril aj z vlastnej skúsenosti.

Hexner v sebe spájal ekonomickú teóriu i podnikateľskú prax. Bol propagátorom i zástancom záujmov silných finančných skupín v oblasti ťažkého priemyslu, od ktorého odvíjal hospodársku silu štátu. Odmietal vidieť v karteloch škodlivý faktor v ekonomike, boli podľa neho úplne legitímnou hospodárskou jednotkou. Ešte v ČSR napísal knihy o kartelovom a pracovnom práve, v USA sa venoval medzinárodným, najmä železiarskym kartelom, zahraničnému obchodu, právnym základom medzinárodného menového fondu, ale aj filozofickým problémom a metódam práce medzinárodných organizácií.

Hexner, hoci nebol „rodeným“ ekonómom, mal pomerne blízko k ekonomickým inštitucionalistom, ktorých v Československu reprezentoval hlavne Cyril Čechrák, tiež mimochodom školením právnik. Mali blízko k nemeckej historickej škole a z tejto pozície odmietali neoklasickú ekonómiu.⁵⁵ V súvislosti s veľkou hospodárskou krízou Hexner neskúmal jej príčiny, ale zaoberal sa hľadaním východísk z nej: „*Hovorí sa, že krízu možno liečiť dvojakým spôsobom: buď podporou súkromného podnikania a to preto, aby v hre hospodárskych síl sa ľahšie preklenulo obdobie depresie obdobím vzostupu, alebo priamym bojom verejnej správy, radikálnym vybudovaním štátneho hospodárstva a postupným nahradzovaním súkromného hospodárstva verejnou rukou.*“⁵⁶ Prvou cestou išla Veľká Británia, druhou Nemecko a čiastočne USA. Hexner sa neprikláňal ani k jednej z možností, obe skúmal v širokom inštitucionálnom rámci a išlo mu vždy o koncepčné systémové kroky. Bol priaznivcom dlhodobého prognózovania a krátkodobého decentralizovaného plánovania. Odmietal mesianistickú vieru v plánované hospodárstvo.⁵⁷ Primerane tomu ani štátne vlastníctvo podnikov nepovažoval za najšťastnejšie riešenie.

E. Hexner J. Lettrichovi z 28. 3. 1955.

55 Podrobnejšie AMBROSIUS, Gerold – PLUMPE, Werner – TILLY, Richard. *Wirtschaftsgeschichte als interdisziplinäres Fach*. In AMBROSIUS, Gerold – PETZINA, Dietmar – PLUMPE, Werner (eds.). *Moderne Wirtschaftsgeschichte. Eine Einführung für Historiker und Ökonomen*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2006, s. 29 a nasl. ISBN 978-3-486-57878-2; PRIDDAT, Birger P. *Historische Methode und moderne Ökonomie. Über das Methodische in der Historischen Schule und das Historische in der Neuen Institutionenökonomie*. In BERGHOF, Hartmut – VOGEL, Jakob (eds.). *Wirtschaftsgeschichte als Kulturgeschichte. Dimensionen eines Perspektivenwechsels*. Frankfurt/M.; New York: Campus Verlag, 2004, s. 99 – 116. ISBN 3-593-37596-6.

56 HEXNER, Ervín. *Priemyselná politika na Slovensku r. 1934*. Bratislava: Universum, 1935, s. 5.

57 HEXNER, Ervín. *Slovenský priemysel r. 1935*. Bratislava: Ústredné združenie slovenského priemyslu, 1936, s. 10.

Manželka Gertrúda, rod. Sternová, pracovala vo washingtonskej kongresovej knižnici a zomrela v roku 1967. Hexner zomrel v máji roku 1968 a vďaka ľuďákemu i komunistickému režimu je na Slovensku dnes takmer úplne zabudnutý. Materská univerzita si ho ústami Katedry ekonomiky a Katedry politických vied, ako aj ďalšími vzdelávacími inštitúciami na univerzite uctila zriadením Ceny Ervina Hexnera (*Erwin P. Hexner Award*) za výsledky v makroekonomike a v medzinárodnej ekonomike. *Gertrude Hexner Memorial Fund* sa po smrti jej manžela zmenil na *The Hexner Memorial Fund* a existoval v rámci univerzitnej Pattee Library. V súčasnosti sú osudy týchto fondov už neznáme.

Z oboch už spomínaných synov by musel mať Hexner radosť. Starší Peter bol v čase otcovej smrti dôstojníkom chemických jednotiek americkej armády, Ján Tomáš (Thomas) pokračoval v šľapajach otca a ako manažér pôsobil v Pakistane. Rovnakou cestou sa dal aj vnuk Thomas, ktorý bol členom poradcovského tímu viacerých amerických prezidentov.

Meno rodáka z Liptova a docenta UK v Bratislave, právnika a ekonóma Ervina Hexnera, ktorý sa presadil vo svete vedy ako odborník na kartely, ako aj vo svete finančno-ekonomickej praxe, dnes po vyše piatich desaťročiach od jeho smrti rezonuje viac v západoeurópskych a amerických odborných textoch ako na Slovensku, kde sa len pomaly dostáva do vedomia verejnosti. Cieľom tohto príspevku bolo zmeniť uvedený stav.

ERVIN HEXNER (KARTELLVERTEIDIGER UND VERGESSENER
WIRTSCHAFTLER)

ROMAN HOLEC

Im Mittelpunkt dieses Textes steht der gebürtige Liptauer und Dozent an der Comenius-Universität in Bratislava, der Jurist und Ökonom Ervin Hexner (1893–1968). Er hat sich nicht nur in der Wissenschaft als Experte für Kartell- und Wirtschaftsrecht einen Namen gemacht, sondern auch in der Finanz- und Wirtschaftsspitzenpraxis. Als Leiter des Zentralverbandes der Slowakischen Industrie und des Eisenkartells erhielt er wichtige Positionen in der Tschechoslowakei. Nach seiner Emigration 1939 arbeitete er an Universitäten in den USA sowie als aktiver Teilnehmer an einer großen internationalen Finanzkonferenz in Bretton Woods (1944), wo er die Tschechoslowakei vertrat. Während des Zweiten Weltkriegs stand er in Kontakt mit der offiziellen tschechoslowakischen Emigration und wurde nach 1945 zumindest in den ersten Jahren Teil des tschechoslowakischen antikommunistischen Exils. Schließlich stieg er beim Internationalen Währungsfonds auf.

Durch seine umfangreichen Publikationstätigkeiten reagierte er auf wirtschaftliche und politische Prozesse in der Slowakei, der Tschechoslowakei, in Europa und in der Welt. Er war und ist zweifellos der am häufigsten übersetzte und am häufigsten verwendete Ökonom aus der Slowakei. Er stand dem wirtschaftlichen Institutionalismus nahe. Er war ein außerordentlich produktiver und vielseitiger Autor, und allein ein Überblick über seine Texte, Meinungen und Themen könnte eine wissenschaftliche Konferenz füllen. Ein allgemeiner Überblick, ein breites Interessenspektrum, intellektuelle Tiefe und ein lebenslanges kulturelles Bedürfnis machten Hexner weder zu einem Kabinettswissenschaftler noch zu einem beschränkten Praktiker, sondern zu einer höchst vielseitigen intellektuellen Persönlichkeit, die in Kontakt mit weltbekannten Schriftstellern, Philosophen und Wirtschaftler stand.

Die Slowakische Republik (1939–1945) und die kommunistische Tschechoslowakei (1948–1989) löschten Hexner aus dem historischen Gedächtnis, und das Wissen um ihn ausreicht nur langsam an historischem Bewusstsein. Dieser Text ist ein Versuch, diese Situation zu ändern und das Leben, die organisatorischen und wissenschaftlichen Aktivitäten von Ervin Hexner näher zu bringen.

Prof. Dr. Roman Holec, DrSc.
Katedra slovenských dejín FF UK v Bratislave
Gondova ulica 2
811 02 Bratislava

Historický ústav SAV
Klemensova 19, 814 99 Bratislava
e-mail: rh1918@yahoo.com